

GVERN TA' MALTA
MINISTERU GĦALL-INKLUŻJONI
U L-KWALITÀ TAL-FAJJA

NIRRISPETTAW ID-DIVERSITÀ INFAJRSU L-UGWALJANZA

L-Istrateġija Nazzjonali tal-Awtiżmu ta' Malta
għall-2021 - 2030

Pjan Nazzjonali ta' Sapport għall-Awtiżmu skont l-Artikolu 11
tal-Att dwar l-Empowerment tal-Persuni Fuq il-Firxa Wiesgħa ta' Awtiżmu

AUTISM ADVISORY COUNCIL

NIRRISPETTAW
ID-DIVERSITÀ
INHARSU L-UGWALJANZA

L-Istrategija Nazzjonali tal-Awtizmu ta' Malta
għall-2021 - 2030

Introduzzjoni	4
X'inhu L-Awtiżmu?	8
Identifikazzjoni Bikrija u Interventi għall-Awtiżmu	14
Edukazzjoni	22
Impjeg	28
Attiviżmu, Attiviżmu mill-Individwi (Self-Advocacy), u Sensibilizzazzjoni	32
L-Awtiżmu u l-Adulti	36
Il-Kunsill Konsultattiv dwar l-Awtiżmu	42

L-għarfien espert mis-setturi tad-dizabilità, tal-edukazzjoni u tas-saħħa kien garantit permezz ta' rappreżentanti tal-Ministeri rilevanti tal-Gvern, u l-Fakultajiet korrispondenti tagħhom fl-Università ta' Malta. L-esperjenza Prattika tal-Aġenzija Sapport u l-perspettiva regolatorja tal-Kummissjoni għad-Drittijiet ta' Persuni b'Dizabilità kienu preżenti wkoll, flimkien mal-esperjenzi tal-persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu u l-familji tagħhom, li jirrappreżentaw lis-socjetà civili.

Madankollu, kien inutli li sempliciment niddiskutu kwistjonijiet differenti madwar mejda, u ma noħorgux fid-dinja ta' barra, u nisimgħu lin-nies infushom u nħarsu lejn il-kwistjonijiet reali illi jeżistu. Wara kollox, jista' jkun pjuttost faċli li tikteb dokument ta' strateġija. Pajjiżi oħra għamlu dan, u hemm ħafna informazzjoni illi wieħed jista' jsib jekk jagħmel riċerka. Madankollu, ridna niżguraw li d-dokument finali kien realistiku, u li jista' jiġi mwettaq. Kellna nindirizzaw l-*istatus quo* f'Malta, nieħdu stampa ċara ta' fejn ninsabu, u nfasslu triq 'il quddiem lejn fejn irridu naslu.

Din hija r-raġuni għaliex, mill-2018 'l hawn, il-Kunsill organizza għadd ta' attivitajiet ta' sensibilizzazzjoni. Organizzajna laqgħat għall-fornituri tas-servizzi fis-settur tal-awtiżmu, involvejna ruħna mal-iskejjel u morna fuq il-kampus tal-Università, organizzajna laqgħa miftuħa ta' diskussjoni u sessjonijiet oħra għal persuni fil-firxa wiesgħa ta' awtiżmu. Aħna smajna wkoll

mill-qrib it-tħassib tal-persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu u l-familji tagħhom, permezz ta' għadd ta' laqgħat magħhom, biex nevalwaw is-sitwazzjoni u ninkludu l-esperjenzi u x-xewqat tagħhom. Tkellimna wkoll mal-professionisti u ma' dawk li jaħdmu fis-settur.

Filwaqt li l-biċċa l-kbira ta' dan ix-xogħol sar f'Malta, żgurajna wkoll li naraw perspettiva aktar internazzjonali, billi ħadna sehem f'attivitajiet u diskussjonijiet barra minn pajjiżna, inkluż fil-livell tal-Unjoni Ewropea u tal-Ġnus Magħquda, biex nisimgħu fehmiet oħra, nippreżentaw l-esperjenza tagħna, u ninvolvu ruħna f'dibattitu ta' benefiċċju reċiproku.

Ir-riżultat huwa d-dokument li għandek f'idejk issa. Aħna ġbarna flimkien it-tħassib imressaq permezz ta' dan l-eżerċizzju estensiv ta' konsultazzjoni, f'7 kategoriji ewlenin, u ħdimna biex nipprovdu punti ta' azzjoni speċifiċi fir-rigward ta' kull waħda minnhom, wara li fassalna rijassunt tat-tħassib ewlieni mqajjem għal kull kategorija. Dak illi intom, il-persuni li kkonsultajna, għedtu, huwa kollu miġbur f'dan id-dokument, flimkien ma' dak li aħna, bħala l-Kunsill Konsultattiv dwar l-Awtiżmu, irridu niksbu matul l-10 snin li ġejjin.

Se naħdmu permezz tal-Mekkaniżmu Nazzjonali ta' Koordinazzjoni fi ħdan l-Uffiċċju għall-Affarijiet tad-Diżabilità (ODI), stabbilit skont l-Artikolu 33(1) tal-Konvenzjoni tal-Ġnus Magħquda dwar id-Drittijiet ta' Persuni b'Diżabilità, biex niżguraw proċess ta' implimentazzjoni effettiv fir-rigward tal-kontenut ta' dan id-dokument.

Il-Mekkaniżmu ta' Koordinazzjoni jippermetti koordinazzjoni bejn l-entitajiet u bejn il-Ministeri fis-settur tad-diżabilità, u jinsab fl-aħjar pożizzjoni biex ikun jista' jgħib flimkien partijiet interessati differenti li jkunu involuti fl-implimentazzjoni tad-diversi aspetti estensivi ta' din l-Istrateġija.

Minħabba li l-Istrateġija Nazzjonali tal-Awtiżmu ta' Malta hija Strateġija komprensiva, li tindirizza l-awtiżmu tul il-ħajja, dan jagħmilha wieħed mill-ftit dokumenti ta' dan it-tip internazzjonalment – għalkemm dan id-dokument jiffoka ħafna inqas fuq in-naħa medika tal-affarijiet, u ħafna aktar fuq l-aspetti soċjali u ta' emancipazzjoni – ridna nużaw sistema li tkun adattata għall-iskop tagħha, filwaqt li nevitaw id-duplikazzjoni billi noħolqu aktar burokrazija.

Il-monitoraġġ u r-reviżjoni tal-ħidma tal-Mekkaniżmu ta' Koordinazzjoni, fir-rigward tal-Istrateġija, imbagħad jitwettqu mill-Kunsill innifsu, ai termini tal-mandat mogħti lill mill-Artikolu 10(b) tal-Att dwar l-Empowerment tal-Persuni Fuq il-Firxa Wiesgħa ta' Awtiżmu.

Se tkun triq twila 'l quddiem – madankollu, vjaġġ ta' elf mil jibda b'pass wieħed. Għadni niftakar, lura fl-2015, f'nofs l-istudji tad-dottorat tiegħi, u bħala attivista, meta kont nišhaq għal leġiżlazzjoni speċifika dwar l-awtiżmu. Kien ta' sodisfazzjon għalija meta rajt lil din l-inizjattiva tiegħi spinta, u li rnexxieli wkoll eventwalment nikkontribwixxi għall-Att li għadda fl-2016. Bħala persuna idealista, attivista li mmilitajt prinċiparjament minn wara skrin ta' kompjuter, ridt bidla, u miżuri drastici. Il-proċess li wassal għall-Att, u l-aħħar ftit snin ta' ħidma fuq din l-Istrateġija, għallmuni li r-realtà hija ħafna aktar kumplessa, u li l-affarijiet huma aktar diffiċli milli jidheru.

Madankollu, jiena grat li kont parti minn proċess li huwa l-ħolma ta' kull attivista. Filwaqt li sadanittant kelli doża tajba ta' realtà, għadni nemmen fil-kisbatal-għanijiet finali li kelli sa mill-bidu – dawk ta' aktar kuxjenza, u eventwalment l-aċċettazzjoni totali, l-inkluzjoni u l-emanċipazzjoni lill-persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtizmu f'Malta. L-affarijiet jistgħu jidhru iebes – iżda mhumiex diffiċli, jekk kulhadd jiġbed ħabel wieħed. Għalhekk issa, filwaqt li l-Kunsill ser ikompli bil-ħidma tiegħu, aħna nappellaw sabiex tingħaqad magħna, sabiex flimkien inwettqu bidla ta' veru.

Nixtieq niringrazzja lill-membri kollha tal-Kunsill Konsultattiv dwar l-Awtizmu għax-xogħol iebes u l-paċenzja tagħhom, biex dan il-pass seta' jsir realtà, lil dawk il-persuni kollha li għamlu din l-inizjattiva possibbli, kemm fil-livell politiku, kif ukoll f'dak tekniku u, fuq kollox, lil dawk kollha li kkontribwew, qasmu l-għarfien espert tagħhom, u fetħu qalbhom, sabiex gie żgurati li nkunu nistgħu naslu f'dan il-punt illum.

Alistair de Gaetano

Chairperson

Kunsill Konsultattiv dwar l-Awtizmu

INTOM GĦIDTU:

- “In-nies ma jifhmux x’inhu l-awtiżmu;
- Il-persuni fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtiżmu jinftiehm u ħażin u jiġu ttrattati b’mod ingust minħabba dan in-nuqqas ta’ fehim;
- Il-familji ta’ persuni fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtiżmu spiss jitqiesu bħala li jaqilgħu l-inkwiet minħabba li n-negozji u d-dipartimenti tal-gvern jonqsu milli jifhmu l-ħtiġijiet tagħhom;
- Is-socjetà Maltija għadha tipperpetwa kultura b’saħħitha ta’ mistħija, u stampa negattiva tal-awtiżmu, dan jinħass f’negozji, f’dipartimenti tal-Gvern, fl-atteġjament ta’ diversi individwi u anke ta’ xi organizzazzjonijiet volontarji, u dan iweġġa’ lill-persuni fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtiżmu u l-familji tagħhom;
- Malta qed issir ukoll socjetà aktar multikulturali, għalhekk huwa importanti li nifhmu li kulturi oħra jistgħu jaraw l-awtiżmu b’mod differenti, u jeħtieġ li naħdmu magħhom ukoll;
- L-awtiżmu mhuwiex marda, huwa mod differenti ta’ kif tkun persuna – irridu niżguraw li filwaqt li aħna lkoll differenti, aħna lkoll ugwali – skont il-kunċett ta’ newrodiversità (diversità newroloġika) imsemmi fil-liġi Maltija;
- Għalkemm xi persuni fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtiżmu ma jtkellmex, dan ma jfissirx li m’għandhom xejn xi jgħidu, u rridu nagħmlu sforz biex niżguraw li jkunu jistgħu jikkomunikaw b’modi alternattivi.”

AĦNA SER:

1.1 Naħdmu, flimkien miegħek, u ma' msieħba oħra lokalment u barra mill-pajjiż, biex niproduċu kampanji ta' sensibilizzazzjoni li juru x'inhu verament l-awtiżmu, u dak illi tassew mhux.

1.2 Dawn il-kampanji ta' sensibilizzazzjoni, inkluż, fejn rilevanti, fil-forma ta' taħriġ kontinwu u aġġornat, għandu jilħaq lil setturi differenti tas-soċjetà, bħal pereżempju:

- is-settur edukattiv;
- is-settur tas-saħħa;
- is-settur soċjali;
- persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu u l-familji tagħhom;
- persuni ta' appoġġ u persuni li jieħdu kura ta' persuni oħra b'mod informali;
- il-pubbliku ingenerali, permezz tal-kunsilli lokali, u l-għaqdiet soċjali u kulturali.

1.3 Nużaw metodi differenti biex inxerrdu l-messaġġ tagħna, bħal:

- żjarat fiżiċi;
- kampanji tal-midja soċjali;
- midja stampata u awdjo-viżiva.

1.4 Niżguraw li l-isforzi tagħna jirrapprezentaw gruppi differenti fis-soċjetà Maltija, b'mod partikolari meta daww il-gruppi jkunu, bħalissa, f'sitwazzjonijiet aktar vulnerabbli:

- persuni minn realtajiet soċjali u ekonomiċi differenti;
- persuni minn reġjuni ġeografiċi differenti f'Malta;
- persuni minn sfondi nazzjonali u kulturali differenti;
- persuni ta' ġeneri differenti (billi ħafna persuni awtomatikament jassoċjaw l-awtiżmu mal-ġeneru maskili biss).

1.5 Naċċertaw ruĥna li l-persuni fil-firxa wiesgħa ta' awtiżmu, il-familji tagħhom u persuni oħrajn qrib tagħhom ikunu fil-qalba tal-iżvilupp u t-twassil ta' dawn il-kampanji.

1.6 Niżguraw li din is-sensibilizzazzjoni tkun pass:

- lejn l-aċċettazzjoni ta' persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu bħala membri ugwali tas-soċjetà Maltija, kif speċifikat fil-liġi;
- lejn l-inklużjoni u l-emanċipazzjoni tal-persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu u l-familji tagħhom.

1.7 Nagħmlu mill-inklużjoni fenomenu li jsir xi ħaġa naturali għal kulhadd fis-soċjetà Maltija, billi naħdmu biex niżguraw li meta nipplanaw jew nagħmlu xi ħaġa, kulhadd ikun jista' jipparteċipa – bħal:

- li t-tfal iħossuhom inklużi fil-klassi u f'attivitajiet ekstrakurrikulari;
- li l-bini jkun imfassal b'tali mod li jkun aċċessibbli għal kulhadd, u dan ikun jinkludi l-ħtiġijiet sensorjali wkoll, u mhux biss il-ħtiġijiet fiżiċi;
- li l-uffiċċji tal-Istat, il-faċilitajiet mediċi u l-ħwienet ikunu jistgħu jilqgħu lil kulhadd;
- li jiġi żgurat li l-ispazji miftuħa u l-postijiet għat-tgawdija tal-ħin liberu jkunu jistgħu jintużaw minn kulhadd.

1.8 Nenfazizzaw il-ħtieġa, f'kampanji b'hal dawn, li nemanċipaw lill-persuni li ma jagħmlu l-ebda użu jew ftit li xejn użu tal-lingwa mitkellma, billi:

- nipprovdulhom ukoll aċċess għal, finanzjament, taħriġ u appoġġ għall-użu ta' apparati ta' komunikazzjoni awmentattiva u alternattiva (AAC), b'hal tablets, kif ukoll lingwi oħra, mitkellma jew mhumiex, flimkien ma' interventi – kif u fejn xieraq – b'hat-terapija tat-tlissin (speech therapy);
- nedukaw il-membri tal-familja u l-persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu nfushom dwar id-disponibbiltà ta' u l-possibbiltà li jintużaw tali metodi alternattivi;
- naraw li nilħqu b'mod partikolari lil istituzzjonijiet edukattivi u lil min iħaddem, kif ukoll lil fornituri ta' servizzi, pubbliċi u privati, b'hal negozji, sptarijiet u ufficċji tal-Gvern, u lil organizzazzjonijiet volontarji, biex ikunu konxji ta' u mgħammra sabiex jinteraġixxu ma' persuni li jużaw komunikazzjoni alternattiva.

02

Identifikazzjoni Bikrija u
Interventi għall-Awtiżmu

INTOM GĦIDTU:

- “It-tfal mhux qed jiġu identifikati kmieni biżżejjed fir-rigward ta’ jekk ikunux fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtiżmu, u l-interventi mhumiex qed jibdew kmieni biżżejjed;
- Il-proċess ta’ identifikazzjoni bikrija huwa twil, jista’ ma jkunx dinjituż, u jista’ jwassal ukoll għal spejjeż sinifikanti;
- Il-metodoloġija użata għall-identifikazzjoni bikrija jeħtieġ li tiġi riveduta, u l-ġenituri qed jitolbu aktar ċarezza;
- Il-bniet qed jintilfu mis-sistema dijanjostika, jew mhux qed jiġu servuti tajjeb mill-interventi attwali disponibbli;
- Il-familji u l-persuni fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtiżmu għandhom jingħataw aktar gwida meta jfittxu l-identifikazzjoni bikrija u/jew l-interventi għall-awtiżmu, u għandhom ukoll ikunu assistiti fir-rigward tal-ispejjeż rilevanti;
- Il-fornituri tas-servizzi li joffru servizzi ta’ identifikazzjoni bikrija u ta’ interventi għall-awtiżmu għandhom jiġu rregolati, u għandhom isegwu standards komuni għall-benefiċċju tal-utenti tas-servizzi;
- It-tfal fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtiżmu u l-familji tagħhom għandhom jiġu inkluzi, kemm jista’ jkun, fil-proċess ta’ identifikazzjoni bikrija;
- Il-persuni fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtiżmu u l-familji tagħhom, b’mod partikolari l-ġenituri u l-aħwa, kif ukoll dawk qrib tagħhom, għandhom ikunu fiċ-ċentru ta’ kwalunkwe intervent għall-awtiżmu;
- Kwalunkwe intervent għall-awtiżmu għandu jkun imfassal speċifikament madwar il-persuna fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtiżmu, u ma jippruvax jibdilhom, iżda joħroġ l-aħjar fihom;
- Il-ħtigijiet tal-kura tas-saħħa tat-tfal u l-adolesxenti fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtiżmu mhumiex qed jiġu indirizzati b’mod sensittiv għall-awtiżmu;

- M'hemm l-ebda medikazzjoni xierqa li nista' nsib għall-awtiżmu/waħda mill-akbar problemi tagħna hija l-medikazzjoni żejda;
- M'hemmx biżżejjed informazzjoni jew gwida dwar interventi alternattivi għall-awtiżmu;
- Huwa importanti li strutturi u sistemi jkunu fis-seħħ biex jippermettu lill-persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu jirċievu dijanjosi preċiża u l-appoġġ li jeħtieġu, u b'hekk jiġi ffaċilitat il-funzjonament ottimali tagħhom, u l-kapaċità tagħhom li jipparteċipaw f'attivitajiet ta' kuljum, f'soċjetà li taċċettahom u tifhimhom."

AHNA SER:

2.1 Naħdmu, flimkien miegħek, u ma' korpi rilevanti tal-Istat, biex niżguraw riforma holistika tas-servizzi statali u privati attwali fil-qasam tal-identifikazzjoni u l-intervent bikri, billi:

- nibnu fuq u nsaħħu strutturi statali diġà eżistenti, kemm f'termini tal-qasam kliniku kif ukoll f'dak tar-rizorsi umani u taħriġ speċjalizzati, bħat-Taqsima tal-Assessjar tal-Iżvilupp tat-Tfal (CDAU), is-Servizz Nazzjonali għal Tfal u Żgħażaġh (CYPS), is-Servizz tal-Psikologi tal-Iskejjel, it-Tim ta' Appoġġ għall-Firxa Wiesgħa ta' Awtiżmu fl-iskejjel, u servizzi relatati, biex jiġu żgurati interventi u appoġġ effettivi u f'waqthom;
- niżguraw monitoraġġ u revizjoni regolari tal-metodi użati, biex jinżammu konformi mal-aħjar standards internazzjonali;
- niżviluppaw aktar is-servizzi ġenetiċi eżistenti, kemm f'termini tal-bini tal-kapaċità, kif ukoll tal-iżvilupp u t-taħriġ fir-rigward tas-servizzi tas-saħħa, u li huma ffukati fuq l-identifikazzjoni tal-etjoloġija sottostanti tad-diżabilità newrożviluppali, filwaqt li jiġi żgurat li d-dejta miġbura minn dawn is-servizzi tintuża għal għanijiet xierqa;

- Nifhmu illi:
 - Ħafna individwi jistgħu ma jurux manifestazzjonijiet qawwija jew sterjotipiċi ta' sintomi mistennija tal-awtiżmu, b'hal sfidi fil-komunikazzjoni jew l-interazzjoni soċjali, jew interessi, imġiba jew attivitajiet speċifiċi, iżda xorta jistgħu jikkwalifikaw għal dijanjosi tal-awtiżmu, jew inkella għal appoġġ biex jiġu indirizzati l-isfidi li jiffaċċjaw;
 - Dawk il-proċeduri dijanjostiċi għandhom jitwettqu bl-użu ta' metodi multidixxiplinari, infurmati minn prattika bbażata fuq l-evidenza, u li anke l-aħjar prattiċi huma tajbin biss daqs il-kompetenza ta' dawk li jamministrawhom;

- Nifhmu illi:
 - Ħafna individwi b' manifestazzjonijiet qawwija jew sterjotipiċi ta' sintomi mistennija tal-awtiżmu, b'hal sfidi fil-komunikazzjoni jew l-interazzjoni soċjali, jew interessi, imġiba jew attivitajiet speċifiċi, jistgħu juru ċerti sintomi ewlenin mistennija filwaqt li jonqsu milli juru oħrajn, li jista' jwassal biex min ikun qiegħed jagħmel id-dijanjosi ma jagħtix dijanjosi formali lil dawn il-persuni, u;
 - Li individwi, li fil-każ tagħhom dawn is-sintomi mistennija ma jidhrux b'mod partikolari, jew dawk li altrimenti jipprezentaw b'modi differenti ħafna għan-normi sterjotipiċi mistennija, jistgħu wkoll jiġu esklużi mid-dijanjosi formali, u;
 - Li għandu jsir kull sforz biex jiġi żgurat li dawn il-fatturi ma jimpedixxux persuna milli tirċievi dijanjosi, kmieni kemm jista' jkun, biex jiġi żgurat li persuna jkollha aċċess għall-appoġġi kollha meħtieġa biex tindirizza l-isfidi li tiffaċċja, inklużi dawk li jirriżultaw minn kundizzjonijiet li jsejtnu flimkien;

- Nifhmu li l-mudell mediku ta' investigazzjoni, dijanjosi formali u trattament m'għandu qatt jeskludi jew jissostitwixxi appoġġi funzjonali, soċjali u edukattivi kontinwi, u li l-iżgurar li dawn l-appoġġi għandu jkun il-fokus primarju għall-identifikazzjoni bikrija u/jew l-interventi, kif distint mill-isforzi biex tiġi prodotta

tikketta dogmatika, permanenti u dijanjostika.

2.2 Niproponu abbozz ta' leġislazzjoni li jirregola l-forniment ta' servizzi professjonali fil-qasam tal-awtiżmu, u r-registrazzjoni u l-modus operandi tal-fornituri tas-servizzi, biex:

- niżguraw is-serġan il-moħħ għall-persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu u l-familji li jużaw dawn is-servizzi;
- nappoġġjaw fornituri ta' servizzi regolati li min-naħa tagħhom ikunu jixtiequ jappoġġjaw persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu, il-familji tagħhom u oħrajn qrib tagħhom;
- inwaqqfu kwalunkwe prattika negattiva li ma tkunx konformi mal-aħjar standards internazzjonali.

2.3 Naħdmu mill-qrib mal-Gvern, wara l-adozzjoni ta' din il-leġislazzjoni, biex niżguraw mekkaniżmi għall-appoġġ finanzjarju lill-persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu u l-familji tagħhom, li jagħmlu użu minn servizzi regolati ta' identifikazzjoni bikrija u ta' interventi għall-awtiżmu, filwaqt li niżguraw ukoll li ma jkun hemm l-ebda duplikazzjoni tas-servizzi.

2.4 Inzommu djalogu miftuħ mal-fornituri tas-servizzi fil-qasam tal-identifikazzjoni bikrija u l-interventi għall-awtiżmu, li jkun ikopri wkoll:

- il-promozzjoni tal-kunċett ta' interventi ħolistiċi u ċċentrati fuq il-persuna, b'enfasi fuq metodi transdixiplinarji, li jġibu flimkien professjonisti differenti minn dixiplini differenti;
- l-iżgurar ta' garanziji għall-kontinwità u l-kopertura tas-servizzi, b'mod ġenerali, u speċjalment meta s-servizzi jiġu offruti mill-Istat, jew permezz tas-sħubija ta' fornitur privat mal-Istat;
- l-iżgurar li s-servizzi ma jiġux offruti biss lit-tfal, u li s-servizzi jkunu disponibbli tul il-ħajja ta' persuna, u jitwasslu b'mod xieraq għall-età tagħhom;

- in-negozjar ta' arranġamenti xierqa sabiex jiġi indirizzat il-fenomeni tal-listi ta' stennija.

2.5 Naħdmu miegħek, ma' entitajiet governattivi rilevanti, u ma' fornituri ta' servizzi, pubbliċi u privati, biex niżguraw li s-servizzi ta' identifikazzjoni bikrija u ta' interventi għall-awtiżmu jkunu aktar sensittivi għall-ġeneru u inkluzivi.

2.6 Naħdmu miegħek, ma' entitajiet governattivi rilevanti, u ma' fornituri tal-kura tas-saħħa, pubbliċi u privati, biex niżguraw li l-interventi tal-kura tas-saħħa offruti lit-tfal u l-adolesxenti fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu:

- ikunu adattati kemm għad-diżabilità kif ukoll għall-età;
- jitwasslu f'ambjenti sensittivi għall-awtiżmu, u primarjament f'ambjenti familjari bħal fl-ambjenti tad-dar/skola/post tax-xogħol;
- jitwasslu minn persunal sensitizzat għall-ħtiġijiet ta' dawn it-tfal u adolesxenti;
- ikunu mwassla flimkien ma' miżuri ta' sensibilizzazzjoni u informazzjoni mmirati lejn dawn it-tfal, u adolesxenti u l-familji tagħhom, kemm fil-post tal-intervent, pereżempju permezz tal-użu ta' sinjali ċari, kif ukoll barra minnu, pereżempju permezz ta' siti web aċċessibbli.

2.7 Naħdmu mill-qrib ma' entitajiet governattivi rilevanti u partijiet interessati oħra involuti, inkluż l-Uffiċċju Nazzjonali tal-Istatistika, lejn il-ġbir ta' statistika anonimizata rilevanti għan-numru ta' persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu f'Malta, bl-iskop speċifiku li tintuża din id-dejta:

- f'konformità mal-obbligi applikabbli misjuba fil-liġijiet internazzjonali u nazzjonali;
- biex tkun tista' tiġi viżwalizzata aħjar il-ħtieġa għal servizzi u appoġġi għall-persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu, u jiġu pprovduti tali servizzi u appoġġi f'konformità mal-kontributi riċevuti.

2.8 Naħdmu miegħek, ma' esperti rilevanti, ma' korpi tal-Istat u ma' awtoritajiet regolatorji, biex neżaminaw sew il-fenomeni tal-medikazzjoni u l-awtiżmu f'Malta u, b'mod partikolari:

- Neżaminaw l-użu attwali u possibbli tal-medikazzjoni, filwaqt li dejjem nikkunsidraw id-drittijiet u l-kontribut ta' persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu, biex itejbu l-kwalità tal-ħajja fir-rigward ta' lmenti speċifiċi;
- Inħarsu lejn il-fenomeni tal-medikazzjoni żejda, u nindirizzaw kwalunkwe tħassib kif meħtieġ;
- Neżaminaw il-fenomeni ta' medicina alternattiva u interventi oħra, offruti kemm lokalment kif ukoll barra mill-pajjiż, fir-rigward ta' esperjenzi speċifiċi ta' lmenti minn persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu, u naħdmu biex nevalwaw benefiċċji u riskji possibbli bbażati fuq l-evidenza, jekk ikun hemm evidenza ta' effettività possibbli, kif ukoll nikkunsidraw regolamentazzjoni speċifika.

2.9 Naħdmu biex jiġi żgurat li l-kontribut u l-iļħna tal-persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu, il-familji tagħhom u oħrajn qrib tagħhom jingħataw l-ogħla kunsiderazzjoni, fl-isfond ta' din l-Istrateġija, meta tiġi ppjanata kwalunkwe azzjoni ulterjuri meħhuda fir-rigward tal-identifikazzjoni bikrija u tal-interventi għall-awtiżmu.

INTOM GĦIDTU:

- “L-istudenti fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtiżmu għadhom mhux qed igawdu l-istess trattament bħall-pari newrotipiċi tagħhom, kemm fis-sistemi edukattivi privati kif ukoll f’dawk pubbliċi, fil-livelli kollha;
- Filwaqt li hemm ħafna edukaturi impenjati, bħal amministraturi, għalliema jew lezzuri, edukaturi ta’ appoġġ għat-tagħlim (LSEs), u professjonisti jew persuni oħra minn oqsma speċjalizzati, is-sensittività għall-awtiżmu għadha tvarja ħafna minn skola għal skola, fil-livell primarju u sekondarju, kif ukoll f’istituzzjonijiet differenti fil-livell terzjarju;
- Fil-livell primarju u sekondarju, l-ambjent tal-iskola u tal-klassi għandu jiġi adattat biex jiġi żgurat li t-tfal fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtiżmu ma jiġux attivati (triggered) minn elementi bħal geġwīgija fuq il-ħitan tal-klassi, filwaqt li l-ambjent isir ukoll aktar pjaċevoli għat-tfal newrotipiċi;
- It-tfassil ta’ lezzjonijiet jew lekkċers b’mod li jinkludi aħjar kemm l-istudenti fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtiżmu, kif ukoll l-istudenti newrotipiċi, jippermetti lill-istudenti fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtiżmu li jibbenefikaw b’mod aktar wiesa’ mill-edukazzjoni *mainstream*;
- Għandhom jiġu żviluppati u jsiru aktar sforzi biex it-tfal fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtiżmu jiġu inkluzi fl-edukazzjoni *mainstream*, bħal permezz ta’ klassijiet jew taqsimiet ta’ appoġġ, u programmi supplimentari ulterjuri, kif meħtieġ;
- Għandu jiġi żgurat li l-Pjan ta’ Edukazzjoni Individwalizzat (IEP) ma jkunx disponibbli biss għall-istudenti tal-iskola primarja u sekondarja, iżda wkoll għall-istudenti fl-edukazzjoni post-sekondarja;
- Għandna naħdmu mill-qrib mal-istituzzjonijiet edukattivi, fil-livelli kollha, biex niżguraw li l-għarfien dwar l-awtiżmu jixxerred mal-istudenti kollha – kemm ma’ dawk fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtiżmu, kif ukoll ma’ dawk li mhumiex, u mal-familji u l-edukaturi;

- L-istrutturi ta' appoġġ għandhom jiġu stabbiliti jew imsaħħa f'istituzzjonijiet edukattivi pubbliċi u privati, f'livelli differenti, għandhom isegwu disinn komuni, u dan għandu jsir bil-kontribut u l-partecipazzjoni ta' persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtizmu u l-familji tagħhom;
- L-ippjanar għat-tranzizzjonijiet għandu jseħh b'mod aktar strutturat, b'mod partikolari fir-rigward tat-tranzizzjoni bejn id-dar jew servizzi ta' kura tat-tfal u s-sistema edukattiva, tranzizzjonijiet fi ħdan is-sistema edukattiva, u tranzizzjonijiet bejn is-sistema edukattiva u d-dinja tax-xogħol."

AĦNA SER:

3.1 Naħdmu, flimkien miegħek, u ma' korpi tal-Istat u fornituri tal-edukazzjoni rilevanti, biex:

- niżguraw qafas aġġornat, simplifikat u ħolistiku sabiex ikunu stabbiliti, osservati u indirizzati l-ħtiġijiet edukattivi tal-istudenti dwar il-firxa wiesgħa ta' awtizmu;
- nibnu fuq proċessi, bħall-ħidma tal-Bord għall-Moderazzjoni tad-Dikjarazzjonijiet (Statementing Moderating Panel), fuq politiċi bħall-Politika Nazzjonali ta' Inkluzjoni, u fuq settijiet ta' għodod bħas-Sett ta' Għodod ta' Appoġġ għall-Firxa Wiesgħa ta' Awtizmu (Autism Spectrum Support Toolkit), li jeżistu bħalissa;
- nestendu l-Pjanijiet ta' Edukazzjoni Individwalizzati (IEPs) ukoll għall-istudenti fl-edukazzjoni terzjarja, niżguraw l-involviment tal-istudenti fil-proċess tal-abbozzar u s-segwitu tagħhom, u nieħdu miżuri biex niżguraw li dawn jiġu implimentati u osservati bl-aħjar mod possibbli;
- insaħħu strutturi ta' appoġġ eżistenti u niżviluppaw strutturi ġodda ta' appoġġ fost l-istituzzjonijiet edukattivi, u eventwalment pjan komuni għal strutturi bħal dawn fil-livell primarju, sekondarju u terzjarju.

3.2 Naħdmu, flimkien miegħek, u ma' korpi tal-Istat rilevanti, fornituri tal-edukazzjoni, u ma' min iħaddem jew potenzjalment ikun ser iħaddem persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu, biex:

- nibnu fuq u nikkonsolidaw skemi eżistenti, u niżviluppaw qafas ħolistiku biex nipprovdu lill-istudenti fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu bi gwida u appoġġ għall-karriera;
- noħolqu skemi ta' apprentistat u ta' esperjenza ma' min iħaddem għall-istudenti fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu, u nhegħu lil min potenzjalment ikun ser iħaddem persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu biex jieħu sehem f'inizjattivi bħal dawn;
- noħolqu sistema, ibbażata fuq esperjenzi tal-aħjar prattiċi f'pajjiżi oħra, li tappoġġja lill-istudenti fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu meta jagħmlu l-pass minn istituzzjonijiet edukattivi għad-dinja tax-xogħol.

3.3 Naħdmu, flimkien miegħek, u ma' korpi tal-Istat u fornituri tal-edukazzjoni rilevanti, biex:

- inżidu l-kontenut relatat mal-awtiżmu, inkluż l-esponiment għal sitwazzjonijiet fil-ħajja ta' kuljum li jinvolvu l-awtiżmu, f'taħriġ inizjali u ta' segwitu, illi għandu jingħata lill-professjonisti edukattivi, u jiġi aġġornat b'mod kostanti;
- niżguraw li l-għarfien kontinwu dwar l-awtiżmu jingħata kemm lill-istudenti kollha kif ukoll lill-ġenituri fejn applikabbli.

3.4 Naħdmu ma' korpi tal-Istat u fornituri tal-edukazzjoni rilevanti, biex jiġi stabbilit aktar il-prinċipju tad-Disinn Universali – disinn li jaħdem għal kulħadd – bħala valur edukattiv ewlieni.

3.5 Naħdmu, flimkien miegħek, u ma' korpi tal-Istat u fornituri tal-edukazzjoni rilevanti, biex:

- ninkoraġġixxu l-iżvilupp u l-implimentazzjoni ta' klassijiet jew taqsimiet ta' appoġġ

għall-istudenti fuq il-firxa wiesgħa ta' awtizmu, fi ħdan l-edukazzjoni *mainstream*;

- nirvedu u ninkoraġġixxu l-iżvilupp ta' programmi supplimentari ġodda, li jirrispondu għall-ħtieġa ġenerali, ukoll f'kollaborazzjoni ma' entitajiet mhux governattivi u fornituri privati.

3.6 Naħdmu, flimkien miegħek, u ma' korpi tal-Istat u fornituri tal-edukazzjoni rilevanti, biex:

- niżguraw li kull assessjar revizjonijiet ta' segwitu meħtieġa jsiru meta t-tfal ikunu għadhom żgħar kemm jista' jkun, u li l-Istat ikollu s-setgħa li jieħu l-passi meħtieġa fl-aħjar interessi tat-tfal bħala parti minn dan il-proċess, sabiex it-tfal ikunu jistgħu jaċċessaw is-servizzi u l-appoġġi l-aktar xierqa, kmieni kemm jista' jkun, u mingħajr dewmien;
- nagħmlu aktar sforzi biex niżguraw l-inkluzjoni ta' ċerti studenti fuq il-firxa wiesgħa ta' awtizmu fl-edukazzjoni *mainstream*, biex niżguraw li jirċievu l-intitolament akkademiku tagħhom, aktar milli nirrikorru għal metodi bħall-użu estensiv tal-kmamar tal-irtirar (withdrawal rooms);
- nirvedu l-programmi offruti mill-iskejjel, u nagħmlu rakkomandazzjonijiet dwar aġġornamenti għal programmi eżistenti, u programmi ġodda.

3.7 Naħdmu, flimkien miegħek, u ma' korpi tal-Istat u fornituri tal-edukazzjoni rilevanti, fuq strateġiji xierqa ta' ppjanar ta' tranżizzjonijiet fil-livelli kollha:

- mid-dar u mis-servizzi ta' kura tat-tfal għall-edukazzjoni obligatorja;
- mill-iskola primarja sa dik medja, mill-iskola medja sa dik sekondarja, mill-iskola sekondarja sal-edukazzjoni post-sekondarja, u mill-edukazzjoni post-sekondarja għall-edukazzjoni terzjarja;
- bejn l-edukazzjoni formali u l-impjeg.

INTOM GĦIDTU:

- “Ninsabu inkwetati li wliedna mhux se jkunu jistgħu jsibu impjieg kullimkien;
- Is-servizzi tal-impjieg mhumiex sensitivi għall-awtiżmu, għalhekk m’hemm l-ebda mod kif nista’ nikseb impjieg, jekk lanqas biss nista’ nuża l-proċess li jgħinni nikseb wieħed;
- Min iħaddem ma jafx x’inhu l-awtiżmu, jew inkella ma jridx jimpjega persuni fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtiżmu;
- Nibża’ li ngħid li jien fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtiżmu fuq ix-xogħol, għax jaqbd u jkeċċuni;
- M’hemm l-ebda mod li se jkolli xogħol ta’ stoffa jekk jien fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtiżmu, qatt ma ġejt offrut xejn għajr ċekċik minħabba li jien kif jien, imma naf li kapaċi li nagħmel ħafna aktar;
- Aħna nixtiequ biss li xi nies ikunu jistgħu jgħinuna bil-*coaching* fuq il-post tax-xogħol;
- Hemm programmi ta’ taħriġ ma’ min iħaddem, iżda huwa impossibbli li jtkompla l-impjieg *full-time* ma’ kumpanija wara l-perjodu ta’ taħriġ;
- Min iħaddimni qed jirrifjuta li jagħmel l-aġġustamenti meħtieġa li jien intitolat għalihom minħabba li jien fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtiżmu, jew inkella qed jhedded li jkeċċini għax qed inkun diffiċli;
- Ma nafux fejn jew għand min għandna nirrikorru għal assessjar, taħriġ jew appoġġ li jikkonċerna l-impjieg;
- It-trejdjunjins għandhom ikunu hemm biex jiddefendu d-drittijiet tal-ħaddiema u ta’ dawk kollha li qed ifittxu x-xogħol, inklużi dawk fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtiżmu.”

AĦNA SER:

4.1 Naħdmu, flimkien miegħek, ma' entitajiet governattivi rilevanti, u ma' min iħaddem, fis-settur pubbliku u privat, biex:

- niżguraw qafas aġġornat, simplifikat u ħolistiku sabiex ikunu stabbiliti, osservati u indirizzati l-ħtiġijiet tal-impjegat tal-persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu;
- infasslu u nwasslu preżentazzjonijiet li jenfasizzaw il-benefiċċji tal-impjegat ta' persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu;
- infasslu taħriġ dwar l-awtiżmu fuq il-post tax-xogħol, għal min iħaddem u għall-kollegi tal-impjegati fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu.

4.2 Inkomplu l-ħidma, flimkien miegħek, entitajiet governattivi rilevanti, u min iħaddem, fis-settur pubbliku u privat, biex:

- il-programmi eżistenti offruti mill-Istat jew minn min iħaddem fil-privat, f'oqsma bħat-taħriġ ta' qabel l-impjegat, u skemi ta' esperjenza ma' min iħaddem, immirati lejn persuni b'diżabbiltà, jinkludu b'mod speċifiku lil persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu;
- jinħolqu mezzi xierqa ta' komunikazzjoni, biex il-persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu u l-familji tagħhom ikunu konxji ta', u jkunu jistgħu jagħmlu użu minn dawn il-programmi.

4.3 Nikkoperaw ma' entitajiet governattivi u istituzzjonijiet edukattivi rilevanti, biex:

- tkompli tissaħħaħ is-sistema nazzjonali ta' kkwōċjar u mentoraġġ tal-impjegati;
- jinħolqu sħubijiet ma' entitajiet barranin biex jiġi indirizzat in-nuqqas ta' *coaches* tax-xogħol u *mentors* tal-impjegati f'Malta;
- naħdmu lejn strategġija għaž-żamma tal-impjegati għal Malta, f'kollaborazzjoni ma' min iħaddem, fis-settur privat u f'dak pubbliku.

4.4 Naħdmu, flimkien ma' entitajiet governattivi rilevanti, biex:

- ninkoraġġixxu ditti ġodda, b'mod partikolari ditti barranin b'rekord tajjeb fil-qasam tal-awtiżmu, u *startups* lokali, biex joperaw b'mod sensittiv għall-awtiżmu;
- noffru gwida, inċentivi finanzjarji u persunal lil dawn id-ditti, inklużi *coaches* tax-xogħol u *mentors* tal-impjegati.

4.5 Nikkoperaw ma' entitajiet governattivi rilevanti, biex niżguraw li l-inċentivi tat-taxxa offruti lill-impjegati fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu jiġu estiżi wkoll għal persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu li jixtiequ jaħdmu għal rashom.

4.6 Nagħmluha prijorità li naħdmu mill-qrib mal-awtoritajiet regolatorji, biex niżguraw li titrażżan id-diskriminazzjoni relatata ma':

- li impjegati jgħarrfu li jinsabu fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu;
- li min iħaddem ma jipprovdi agġustamenti raġonevoli meħtieġa mil-liġi lill-impjegati fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu;
- li min iħaddem jhedded lill-impjegati b'konsegwenzi negattivi jew telf ta' impjeg, għal raġunijiet relatati speċifikament ma' li impjegat ikun fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu.

4.7 Nibdew djalogu kostruttiv mat-trejdjunjins nazzjonali, bil-partecipazzjoni ta' persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu u l-familji tagħhom, biex:

- nagħmlu t-trejdjunjins u l-uffiċjali tagħhom fil-livelli kollha konxji tal-awtiżmu, u tal-ħtiġijiet tal-persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu fis-suq tax-xogħol;
- niżguraw li t-trejdjunjins isiru xprun għall-promozzjoni tal-ugwaljanza u n-nondiskriminazzjoni għall-persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu, fl-oqsma kollha relatati mal-impjegati u r-relazzjonijiet industrijali.

05

Attiviżmu mill-Individwi
Konċernati (Self-Advocacy),
u Sensibilizzazzjoni

INTOM GĦIDTU:

- “M’għandniex vuċi (persuni fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtizmu);
- Xi ngħidu dwar in-Nofsinhar ta’ Malta?;
- Xi ngħidu dwar Għawdex?;
- X’se jġri lil uliedna meta aħna niġu neqsin?;
- Għaliex mhux se jisimgħu lilna, bħala ġenituri?;
- Kif se jisimgħu lilna, jekk persuni fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtizmu ma jittiħdux bis-serjetà?;
- Kieku semgħuna jew kieku konna inkluzi, ma konniex niġu fiex ġejna;
- Irrid li wliedi jkunu jistgħu jadvokaw għalihom infushom, u jgħidu lill-għalliem tagħhom kif iħossuhom dwar ċerti affarijiet, id-darba li jmiss;
- Irridu noħorġu fil-beraħ u nuru lil Malta aħna min aħna verament, iżda huwa impossibbli li nagħmlu dan issa.”

AĦNA SER:

5.1 Inkomplu naħdmu mal-grupp ta' ħidma tal-Kunsill Konsultattiv dwar l-Awtiżmu, stabbilit ai termini tal-liġi, għall-persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu, biex:

- nagħtu lill-persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu l-inkoraġġiment u l-appoġġ meħtieġ, flimkien ma' pjattaforma, biex ikomplu bl-attivizmu lejn l-emanċipazzjoni;
- nirrikonoxxu li l-persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu huma differenti iżda definittivament mhux inqas, fl-ispirtu tan-newrodiversità, li jippermettilhom jikkultivaw sens ta' identità u jaqsmuh ma' oħrajn;
- nippermettu lill-persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu jikkoordinaw u jidderieġu l-isforzi tagħhom fil-livell nazzjonali, bħala aġenti għall-bidla, inkluż permezz tal-formazzjoni ta' organizzazzjonijiet ta' attivizmu mill-individwi konċernati, li jkunu mmexxija minnhom.

5.2 Noħolqu grupp jew gruppi ta' ħidma simili għall-membri tal-familja ta' persuni fuq il-firxa wiesgħa ta' awtiżmu, b'attenzjoni partikolari għall-ilħna tal-ġenituri u l-aħwa, biex:

- nagħtu lill-membri tal-familja pjattaforma aktar unifikata fi ħdan il-Kunsill Konsultattiv dwar l-Awtiżmu;
- tali grupp jew gruppi jithaddmu f'koordinazzjoni ma' partijiet interessati stabbiliti u ta' reputazzjoni li diġà jeżistu.

5.3 Inkomplu bl-organizzazzjoni ta' Laqgħa Annwali tal-Fornituri tas-Servizzi, u nesploraw aktar opportunitajiet għal djalogu magħhom, filwaqt li nirrikonoxxu:

- l-ħtieġa għas-servizzi tagħhom;
- r-rwol u l-kontribuzzjoni ta' dawn l-entitajiet;
- l-importanza ta' djalogu miftuħ u kostruttiv magħhom.

5.4 Nikkoperaw mal-partijiet interessati rilevanti kollha, biex nindirizzaw il-ħtiġijiet u l-isfidi ta' reġjuni speċifiċi fil-pajjiż, b'mod partikolari dawk ta' Għawdex, kif ukoll ta' reġjuni u żoni oħra li partikolarment ikunu ser jibbenefikaw minn eżerċizzju bħal dan, permezz ta':

- bidu ta' djalogu mal-Ministeru għal Għawdex, sabiex nimplimentaw il-liġi u dan il-Pjan b'mod aktar iffukat f'dak ir-reġjun, filwaqt li nirreplikaw, kemm jista' jkun, fil-livell reġjonali, elementi u mekkanizmi deskritti f'dan il-Pjan;
- l-involviment mal-kunsilli reġjonali li jirrappreżentaw ir-reġjuni l-oħra ta' Malta, kif ukoll mal-kunsilli lokali, bħala mezz biex jintlaħqu aħjar il-komunitajiet li jirrappreżentaw, u jittfasslu modalitajiet aktar immirati biex dan il-Pjan jiġi implimentat fil-livelli reġjonali u lokali.

5.4 Nikkoperaw ma' organizzazzjonijiet mhux governattivi u, b'mod partikolari, ma' organizzazzjonijiet ta' studenti u żgħażaġh, biex:

- niżguraw li l-attivizmu u l-attivizmu mill-individwi konċernati ma jkunux biss azzjonijiet limitati għal attivisti jew attivisti fuq il-firxa wiesgħa ta' awtizmu, fil-qasam tal-awtizmu, iżda jkunu integrati fl-attivitajiet ta' kuljum ta' dawn l-organizzazzjonijiet;
- nemanċipaw lill-membri kollha tagħhom billi niżguraw li l-organizzazzjoni tipprattika l-inklużjoni fil-proċessi u l-attivitajiet kollha tagħha;
- ninkoraġġixxu l-parteċipazzjoni minn u nemanċipaw lill-membri attwali u potenzjali tagħhom fuq il-firxa wiesgħa ta' awtizmu, wara li jkun trawwem ambjent sensitiv għall-awtizmu fi ħdan dawn l-organizzazzjonijiet.

5.5 Nikkoperaw b'mod aktar b'saħħtu mal-awtoritajiet edukattivi u ma' istituzzjonijiet edukattivi individwali, fis-setturi privati u pubbliċi, sabiex jinkludu l-attivizmu, b'mod partikolari l-attivizmu mill-individwi konċernati, u l-emanċipazzjoni, bħala parti mill-kurrikulu tal-iskejjel – bħal fil-klassijiet tal-Iżvilupp Personali u Soċjali (PSD), flimkien mal-isforzi dwar l-għarfien dwar l-awtizmu u l-għarfien bejn il-pari (peer awareness) diskussi aktar kmieni f'dan il-Pjan.

INTOM GĦIDTU:

- “Għaliex kulhadd jtkellem biss dwar it-tfal, iżda mhux dwar l-adulti?”;
- Sempliciment għax jien adult fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtizmu, jiena mistenni li “nikber u naġixxi b’mod normali”;
- Xi ngħidu dwar in-nisa? X’jigri jekk ma nidentifikax bħala raġel?;
- Is-sistema Maltija tħallik waħdek ladarba tagħlaq 16-il sena, sakemm ma tkunx verament ‘sever’;
- In-navigazzjoni tas-sistema tal-kura tas-saħħa huwa proċess ta’ qtigħ il-qalb estrem ladarba t-tfal fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtizmu jibdew jikbru;
- Il-pulizija, is-servizzi tal-impjegi, in-negozji – mhumiex imħarrġa jew mgħammra biex jinteraġixxu b’mod xieraq mal-adulti fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtizmu;
- L-adulti fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtizmu għandhom ikunu involuti fl-isforzi għall-bidla – l-ewwel sabiex nibdew nintebħu bl-affarijiet kif inhuma, u eventwalment anke bħala mudelli u stejjer ta’ suċċess;
- Sakemm ma nwasslux lis-soċjetà Maltija sabiex tifhem l-awtizmu, kif tista’ din tintegrana? Jekk it-tfal fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtizmu huma “mqarbin u jaqilgħu l-inkwiet”, allura xi ngħidu dwar l-adulti li qed ifittxu impjeg u jaffaċċjaw tagħbija żejda sensorjali (sensory overload)?;
- Huwa impossibbli li jkun hemm aċċess għal servizzi u appoġġi xierqa – jew saħansitra dijanjosi – għall-adulti fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtizmu, jew inkella l-informazzjoni dwar dan hija moħbija sew;
- Aħna qed ninfantilizzaw lill-adulti fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtizmu, u b’riżultat ta’ dan, qed inċaħnduhom mill-eżercizzju tal-kapaċità legali tagħhom, għaliex inkunu qed nippreżumu li huma inkompetenti li jieħdu kwalunkwe deċiżjoni dwar tagħhom;

- Għaliex l-istituzzjoni li ngħix fiha ma tħallinix nidhol f'relazzjoni, sempliċiment għax ninsab fuq il-firxa wiesgħa ta' awtizmu?;
- Is-soċjetà qed iżzomm lil uliedi, li se jimxu għall-ħajja adulta fi ftit snin, 'il bogħod mill-opportunità ta' aċċess għall-impjegi, servizzi oħra, u drittijiet, fuq bażi ugwali ma' pari mhux awtistiċi;
- Jekk lanqas biss nitkellmu dwar l-awtizmu u l-adulti kif support, kif nistgħu saħansitra nibdew nindirizzaw il-fenomeni eżistenti (iżda moħbi) tal-adulti li qed jikbru fl-età, u li huma fuq il-firxa wiesgħa ta' awtizmu?"

AĦNA SER:

6.1 Naħdmu mal-adulti fuq il-firxa wiesgħa ta' awtizmu, permezz tal-grupp ta' ħidma speċifiku tal-Kunsill Konsultattiv dwar l-Awtizmu, u permezz ta' attivitajiet u inizjattivi, biex:

- inkomplu niddeterminaw il-ħtiġijiet u l-isfidi li jiffaċċjaw l-adulti fuq il-firxa wiesgħa ta' awtizmu;
- inżidu s-sensibilizzazzjoni bħala mod kif jiżdiedu l-aċċettazzjoni u l-inklużjoni;
- nilhqu lill-partijiet interessati rilevanti, biex jikkontribwixxu għal inizjattivi speċifiċi.

6.2 Ninvolvu lill-familji – filwaqt li nenfasizzaw ukoll ir-rwol tal-aħwa – u lil persuni oħrajn qrib ta' adulti fuq il-firxa wiesgħa ta' awtizmu, biex jinkisbu kontributi dwar il-ħtiġijiet u l-isfidi, u biex jaġixxu bħala alleati f'inizjattivi mmirati sabiex jilhqu persuni differenti u jagħmlu bidla.

6.3 Nagħmlu sforzi partikolari sabiex nilhqu lil dawk li jieħdu d-deċiżjonijiet, u lill-fornituri tas-servizzi – inkluż permezz tar-reviżjoni tal-liġijiet u l-politiċi rilevanti fejn meħtieġ, u

billi jiġi pprovdut taħriġ kontinwu u aġġornat – fl-oqsma ta’:

- Impjieg;
- Appoġġ u kura soċjali;
- Kura tas-saħħa;
- Edukazzjoni;
- Divertiment u Kultura, inkluż is-sensibilizzazzjoni għall-organizzazzjonijiet volontarji;
- Ġustizzja u infurzar tal-liġi.

6.4 Nikkontribwixxu, billi naħdmu b’mod partikolari mal-adulti fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtizmu u dawk li jappoġġjawhom, għad-diskussjoni dwar ir-riforma tal-liġijiet, biex niżguraw li:

- adulti fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtizmu jithallew ikunu legalment kapaċi jieħdu deċiżjonijiet dwar ħajjithom;
- adulti fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtizmu jkunu garantiti l-appoġġ ta’ persuni xierqa u fdati, fejn rilevanti.

6.5 Naħdmu, b’mod partikolari, biex jiġi żgurat li l-adulti fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtizmu ma jkunux:

- imċaħħda d-dritt li jesploraw u jesprimu s-sesswalità tagħhom;
- imċaħħda d-dritt li jagħmlu għażliet disponibbli legalment dwar is-saħħa sesswali u d-drittijiet riproduttivi tagħhom, inkluż dwar il-kontraċezzjoni;
- mogħtija kontraċezzjoni mingħajr il-kunsens tagħhom;

- sfurzati li jissottomettu ruħhom għal proċeduri mediċi li jwasslu sabiex ma jkunux jistgħu jkollhom tfal, jew inkella jinterferixxu mal-iżvilupp sesswali u riproduttiv tagħhom;
- imċaħħda d-dritt li jkollhom familja u jkunu ġenituri, inkluż id-dritt li wliedhom ma jittiħdulhomx, u d-dritt għal mekkaniżmi ta' appoġġ xierqa;
- imċaħħda mill-aċċess għal edukazzjoni sesswali adattata għall-età tagħhom, u mfasla skont il-ħtiġijiet tat-tagħlim tagħhom matul ħajjithom kollha.

6.6 Naħdmu miegħek biex niżguraw li tingħata l-importanza dovuta biex jiġi indirizzat l-ippjanar tat-tranzizzjonijiet:

- fl-oqsma kollha li diġà ġew diskussi f'postijiet oħra f'dan il-Pjan;
- minn servizzi tas-saħħa pedjatriċi, għal dawk fl-adolessenza, għas-servizzi tas-saħħa għall-adulti.

6.7 Nibdew diskussjoni, fejn naħdmu miegħek u mal-partijiet interessati rilevanti kollha, f'Malta u barra minn Malta, dwar is-suġġett tal-awtiżmu u l-anzjanità, biex eventwalment nesploraw ukoll ħtiġijiet u sfidi speċifiċi f'dan il-qasam, u nibdew naħdmu biex nindirizzawhom.

6.8 Naħdmu miegħek u mal-partijiet interessati rilevanti kollha, biex naraw li tiġi żgurata perspettiva sensitiva għall-ġeneru u inklużiva fir-rigward tal-oqsma kollha koperti minn dan il-Kapitolu.

07

Il-Kunsill Konsultattiv Dwar
l-Awtiżmu

INTOM GĦIDTU:

- “Irridu punt fokali centralizzati biex nindirizzaw l-awtiżmu f’Malta;
- Nixtiequ li l-Kunsill Konsultattiv dwar l-Awtiżmu jkun involut aktar fil-ħidma ta’ kuljum ta’ setturi partikolari eż. edukazzjoni jew saħħa;
- Nixtiequ naraw lill-Kunsill Konsultattiv dwar l-Awtiżmu jkollu rwol akbar fl-attiviżmu;
- Irridu li l-Kunsill Konsultattiv dwar l-Awtiżmu jinvolti l-grupp partikolari tagħna eż. persuni fuq il-firxa wiesgħa ta’ awtiżmu/ familji/ fornituri ta’ servizzi, b’mod aktar regolari/ approfondit fix-xogħol tiegħu;
- Irridu li l-Kunsill Konsultattiv dwar l-Awtiżmu jstabilixxi preżenza fil-midja soċjali u jipprovdi riżorsi “online”;
- Nixtiequ naraw lill-Kunsill Konsultattiv dwar l-Awtiżmu jorganizza aktar laqgħat u attivitajiet għalina.”

AHNA SER:

7.1 Inkomplu naħdmu miegħek:

- permezz tal-proċess tal-implimentazzjoni ta' dan il-Pjan, permezz tal-Mekkaniżmu Nazzjonali ta' Koordinazzjoni fi ħdan l-Uffiċċju għall-Affarijiet dwar id-Diżabilità (ODI);
- matul il-proċess ta' monitoraġġ tal-implimentazzjoni ta' dan il-Pjan, u r-reviżjoni tiegħu f'intervalli regolari, permezz tal-Kunsill u l-istrutturi tiegħu;
- biex jinħolqu termini ta' referenza għar-reviżjoni u l-monitoraġġ tal-progress miksub permezz tal-implimentazzjoni ta' dan il-Pjan.

7.2 Nidħlu f'diskussjonijiet mal-Gvern, bħala riżultat tal-konsultazzjonijiet li wasslu għall-abbozzar ta' dan il-Pjan, bil-ħsieb tar-ridimensjonar tal-Kunsill u tar-rwol tiegħu.

